

Відгук
отримано 26.04.2023
спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.027
доктор педагогічних наук, професор
Караман С. О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.027
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
докторові педагогічних наук, професорові,
професорові кафедри української мови
факультету української філології,
культури і мистецтва
Караману Станіславу Олександровичу

Відгук

офіційного опонента **Горошкіної Олени Миколаївни**,
доктора педагогічних наук, професора, завідувачки відділу навчання
української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України
про дисертацію **Тютюми Тетяни Сергіївни**
**«Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів
української мови і літератури з використанням ІКТ»**, подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження.

Глобальні суспільні трансформації, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення викликали потребу оновлення системи вітчизняної освіти як закономірного еволюційного процесу, пов'язаного з необхідністю зміни освітньої моделі, сформованої в умовах постіндустріального суспільства. На часі пошук ефективних методик, спрямованих не тільки на здобування студентами міцних знань, формування в них стійких умінь і навичок, а й формування їхнього досвіду методичної інтерпретації здобутих знань, готовності застосувати їх у майбутній професійній діяльності. У цьому контексті, як правомірно зазначає дисертантка, «актуалізується проблема формування фахових та спеціальних компетентностей, підвищення якості освіти за рахунок новацій, зокрема й інформаційно-комунікаційних технологій» (с. 17).

Важливість рецензованої дисертації підтверджується також зв'язком її з такими актуальними напрямами наукових досліджень:

- формування компетентного вчителя української мови і літератури, який творчо мислить, здатний саморозвиватися й адаптуватися в соціумі, готовий до професійної діяльності;
- визначення теоретико-методологічних засад лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Останній напрям є складником теми Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка «Зміст і технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції», номер державної

реєстрації 0116U003295 з огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації Т.С. Тютюми є актуальною, суспільно значущою й науково важливою.

2. Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).

Не викликає сумнівів наукова новизна дослідження. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Тетяною Тютюмою особисто й характеризують новизну її дисертації, є такі результати: *обґрунтування* теоретико-методичних засад формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; *уточнення й з'ясування* сутності та змістових характеристик таких лінгводидактичних термінів, як «компетентність», «компетенція», «синтаксис», «синтаксична компетентність», «синтаксична компетентність майбутнього учителя української мови і літератури», «інформаційно-комунікаційні технології», «електронні освітні ресурси», «цифрові освітні ресурси», «цифровий наратив»; *розроблення й експериментальна перевірка* методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; *добір* критеріїв, показників, рівнів сформованості синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Результати дослідження Тетяни Тютюми є важливим і відчутним внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, що полягає у розробленні ефективної методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ, обґрунтуванні й упровадженні системи граматичних вправ. Значний практичний інтерес становлять додатки до дисертації.

Доробок Тетяни Тютюми, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях і посібниках, інтерактивні вправи, представлені на електронних ресурсах, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

4. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Компетентнісний параметр аналізу актуальної лінгводидактичної проблеми підготовки майбутніх учителів української мови і літератури до використання ІКТ в процесі навчання синтаксису зорієнтований на синтез, інтеграцію, взаємодію підходів, аспектів і методів дослідження для розроблення ефективної методики формування синтаксичної компетентності майбутніх педагогів з використанням ІКТ. Авторський підхід до обраної теми можна схарактеризувати як міждисциплінарний і багатоаспектний. Ключові положення дисертації ґрунтуються на законодавчих і нормативних документах про вищу та мовну освіту, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних дослідженнях. Для реалізації поставленої мети дисертантка вдало поєднала теоретичні, емпіричні та статистичні методи дослідження, що

засвідчує високий рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

4. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових публікаціях.

Результати дисертаційної праці Тетяни Тютюми представлено на восьми міжнародних, усеукраїнських конференціях, семінарах та інших освітніх заходах, а також відображено в 14 наукових публікаціях за темою дисертації, з яких 12 підготовлені одноосібно, зокрема 5 статей опубліковано в наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, із них 1 – наукова стаття, опублікована в періодичному виданні, проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, 8 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Аналізуючи тематику праць, констатуємо, що всі вони повною мірою відбивають основні положення й наукові результати дисертації.

5. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Основна частина дисертації містить вступ, три розділи, висновки; список використаних джерел сформовано цілісно після основної частини дисертації. З метою ознайомлення зі змістом та результатами наукового дослідження на початку дисертації подано анотації державною й англійською мовами, де дисертантка стисло представила основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни. Наприкінці анотації наведено ключові слова, що відповідають основному змістові наукової праці й відбивають тематику дослідження.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі.

Перший розділ присвячено обґрунтуванню теоретичних засад формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ. Заслугове на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу філософських, мовознавчих, психолого-педагогічних досліджень, які стали засадничими.

Вивчення історії становлення методики навчання синтаксису допомогло дисертантці дійти висновку, що розроблення теоретичних постулатів представниками різних лінгвістичних шкіл, опис синтаксичних одиниць, виокремлення їхніх функцій створили теоретичне підґрунтя для методики навчання синтаксису, оскільки допомогли окреслити особливості вивчення мовних одиниць синтаксичного рівня.

Відзначимо високий рівень теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень, що стали засадничими в процесі опису використання ІКТ. У дисертації належним чином розглянуто типологічні характеристики студента як суб'єкта освітнього процесу, докладно схарактеризовано психологічні чинники поетапного формування синтаксичної компетентності.

Грунтовно дисертантка підходить і до визначення лінгводидактичних засад формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ. Це уможливило виокремлення підходів,

загальнодидактичних, лінгводидактичних, специфічних принципів, ефективних форм, методів, прийомів, засобів навчання синтаксису. У роботі доведено й належним чином проілюстровано прикладами пріоритетні методи, зокрема інформаційно-рецептивний, спостереження студентів над мовою, проблемний виклад, метод вправ, метод проєктів, метод аналізу конкретних психолого-педагогічних ситуацій тощо.

Грунтовності, чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає посправжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. Тетяна Тютюма уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає досить типового нині некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення багатьох педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна. Такими, зокрема, є «компетентність», «компетенція», «синтаксична компетентність», «синтаксична компетентність майбутнього учителя української мови і літератури», «інформаційно-комунікаційні технології», «електронні освітні ресурси», «цифрові освітні ресурси», «цифровий нарратив» та ін.

Дисертантка виявила вміння критично осмислити здобутки наукових досліджень і на основі самостійних висновків розробити методику формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

У другому розділі – «Організаційно-методичні аспекти формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови» – докладно проаналізовано методичне забезпечення освітнього процесу в закладах вищої освіти, схарактеризовано інформаційно-комунікаційні технології, систему вправ і завдань для формування синтаксичної компетентності, розроблено діагностувальний інструментарій дослідження.

Аналіз змісту навчально-методичного забезпечення уможливив висновок, що в науковій і навчальній літературі вичерпно подано теоретичний матеріал, подекуди з історичними коментарями, це засвідчує тяглість вивчення синтаксису. Проте сьогодні нагальною є потреба в задіянні дидактичного потенціалу вправ і завдань проблемно-пошукового та дослідницького характеру в поєднанні з розвитком мовлення студентів, а також у використанні потужного дидактичного ресурсу електронних засобів навчання. Дисертантка констатує й відсутність інтерактивних підручників і посібників із синтаксису української мови.

Особливий інтерес викликає характеристика інформаційно-комунікаційних технологій. Аналіз спеціальної літератури, власний педагогічний досвід дали підстави дисертантці стверджувати про доцільність комплексного поєднання традиційних та інноваційних методів, зокрема творчого й конструктивного та методу роботи з інформаційним ресурсом задля створення візуалізованих даних (інфографіки, флеш-карток); методу вправ та методу роботи з комп'ютером для використання подкастів, буктрейлерів тощо.

Виправданою є увага дослідниці до змішаного навчання, що має виняткове значення для підвищення і поглиблення знань студентів; воно є найбільш адекватною відповіддю на виклики сучасного інформаційного суспільства. Це свідчить про обізнаність із усіма аспектами досліджуваної проблеми.

Дисертантка акцентує на використанні комплексу електронних ресурсів, зокрема інформаційних, дидактично-демонстраційних, ресурсів контролю та самоконтролю, систем керування навчанням. Нам імпонує думка дослідниці, що «використання ІКТ виносить на перший план структурування матеріалу, що найчастіше складається із основних блоків (навчальної, тренувальної та контрольної) і додатків до них (схем синтаксичного розбору, корисних покликань тощо)» (с. 106). У роботі проілюстровано прикладами застосування різноманітних застосунків в освітньому процесі.

Належним чином представлено особливості застосування системи когнітивних, репродуктивно-конструктивних, комунікативно-творчих вправ для формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури.

Відзначимо ретельне розроблення діагностичного інструментарію дослідження: у роботі докладно описано критерії і показники, рівні сформованості синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ.

У третьому розділі дослідниця чітко сформулювала концептуальні засади експериментального навчання, зміст експериментальної методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, визначила змістову й експериментальну базу, описала поетапний перебіг педагогічного експерименту, розкриваючи зміст і особливості кожного з етапів-мотиваційно-цільового, продуктивно-корекційного, контрольного-рефлексійного. У розділі чітко представлено систему дослідного навчання,

Результати експерименту підтвердили ефективність запропонованої методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ, що було перевірено на основі статистичного оброблення результатів формувального етапу педагогічного експерименту з використанням критерію Стюдента та комп'ютерної обробки даних експерименту за допомогою програми MS Excel.

Кожен розділ дисертації містить висновки, що узагальнено відображають результати дослідження.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечено вмільм використанням інструментарію прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів експериментального навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

Нам імпонує практична спрямованість, що загалом характерна для методичних позицій дисертантки. Це знайшло яскраве відображення в розробленні цікавих вправ і завдань для вивчення синтаксису української мови.

5. Дотримання академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз тексту дисертації дає підстави для висновку про дотримання дисертанткою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

6. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Загалом позитивно оцінюючи високий науковий рівень розробок здобувачки в результаті проведених досліджень, обґрунтованість здобутих результатів, варто вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи, а також висловити окремі побажання.

1. Характеризуючи історію становлення методики навчання синтаксису, доцільно було б проаналізувати праці Валентина Горяного, Людмили Шитик, присвячені синтаксису української мови. Недоцільно зараховувати до сучасних дослідників психологів Г. Костюка (1899-1982) і С. Рубінштейна (1889-1960).

2. У підрозділі 1.3. «Лінгводидактичні засади формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» дещо порушено логіку викладу: спочатку йдеться про прийоми навчання синтаксису (сс.65-66), потім про форми, методи, після чого знову подано інформацію про прийоми (с.70). У лінгводидактиці вироблено таку послідовність визначення лінгводидактичних засад: підходи, принципи, форми, методи, прийоми, засоби.

3. У моделі методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури, представленій у підрозділі 3.1 на с. 143, не відображено інформацію про форми навчання, хоча в тексті дисертації про них ідеться.

4. Видається логічним відомості про критерії, показники та рівні сформованості синтаксичної компетентності майбутніх учителів включити до третього розділу, у якому відображено перебіг і результати експерименту, а не другого, як це зроблено в тексті дисертації.

5. Робота виграла б, якби авторка приділила більше уваги проблемним питанням синтаксису української мови, що виникають у шкільній практиці, зокрема явищам синкретизму.

6. На жаль, у роботі трапляються помилки й технічні огріхи, зокрема на сс. 92, 107, 111, 145, 183 та ін.

7. Загальний висновок про рівень набуття здобувачкою теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Рівень виконання дисертації вважаємо високим. Вірогідність результатів дослідження забезпечена науковою обґрунтованістю методологічних позицій, залученням необхідної кількості респондентів, репрезентативністю вибірок, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних і коригувальних методів, системним поєднанням теоретичних узагальнень зі статистичним опрацюванням емпіричних даних. Дисертація є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій її авторка, Тетяна Сергіївна Тютюма, отримала нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують актуальне наукове завдання, яке має важливе значення для розвитку української лінгводидактики.

8. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня та з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація відповідає п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за номером 155/30023, а авторка роботи – **Тютюма Тетяна Сергіївна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка відділу навчання
української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

Олена Горошкіна

О. Горошкіної
Тютюма Тетяна Сергіївна